

T.C
ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

(PROF.DR. Mehmet TURHAN))

UMUT HAKKI

HAZIRLAYAN

Fethi GÜZEL

(202299009)

ANKARA 2023

İCİNDEKİLER

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARININ BİR PARÇASI OLARAK UMUT HAKKI

1.1. İnsan Hakları Yaklaşımı

1.1.1. Genel Olarak Hak Kavramı

1.1.2. İnsan Hakları Kavramı

1.1.2.1. Gelişimi

1.1.2.2. Hukuki Niteliği

1.2. İnsan Haklarının Dinamik Yapısı

1.2.1. Dinamik Yorum

1.2.2. Dinamik Yorumla Farklı Hakların İlişkilendirilmesi

1.3. Pozitif İnsan Hakları Hukukunda Umut Hakkı

1.3.1. Hukuksal Metinler

1.3.1.1. Birleşmiş Milletler Belgeleri

1.3.1.2. Avrupa Konseyi Belgeleri

1.3.1.3. AİHS 3. Madde Kapsamında Umut Hakkı

İKİNCİ BÖLÜM

AİHM KARARLARINDA UMUT HAKKI

2.1. AİHM'İN UMUT HAKKI YORUMU

2.1.1. Umut Hakkı İçtihatlarındaki Temel Kriterler

2.1.1.1. Müebbet Hapis Cezasının Sözleşmeye Uygunluğu

2.1.1.2. Müebbet Hapis Cezasında İndirim/Tahliye İmkânı

2.1.1.2.1. İndirim/Tahliye İmkânının Varlığı

2.1.1.2.2. İndirim/Tahliye İmkânının Kriterleri

2.1.1.3. Gözden Geçirme Mekanizması

2.1.1.3.1. Mekanizmanın Gerekliği

2.1.1.3.2. Mekanizmanın İşlevi

2.1.1.3.3. Mekanizmanın Niteliği

2.1.1.3.4. Gözden Geçirme Süresinde Devletlerin Takdir Marjı

2.1.2. Suçluların İadesi ve Umut Hakkı

2.1.2.1. AİHS Kapsamında Suçluların İadesi

2.1.2.2. Umut Hakkı Kapsamında Suçluların İadesi

2.2. UMUT HAKKI KARARLARININ UYGULANMASI

2.2.1. Genel Olarak AİHM Kararlarının Uygulanması

2.2.2. AİHM'in Türkiye Ceza İnfaz Rejimine Yaklaşımı

1.2.2.1. Umut Hakkı Kararları

1.2.2.2. Türkiye Ceza İnfaz Rejiminde Müebbet Hapis Cezası

SONUÇ

KAYNAKÇA

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARININ BİR PARÇASI OLARAK UMUT HAKKI

1.1. İnsan Hakları Yaklaşımı

Kişilerin sahip olduğu hakların tamamının amacı, kişilere belli korumalar getirmesidir. Bu bağlamda umut hakkının amacının ömür boyu hapis cezasına çarptırılan mahkûmlara çeşitli güvenceler getirmek olduğu ifade edilebilir. Umut hakkının, hak ve insan hakları kavramları çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

1.1.1. Genel Olarak Hak Kavramı

Hak kavramı sözlükte, “davranış özgürlüğü”, “kişilere tanınan yetki”, “hukuken korunan menfaat” ve “yasaca tanınan ayrıcalık” anlamlarına gelmekte¹ ve özgürlük kavramı ile sıkı bir bağ içerisinde. Doktrinde ki tanımına bakıldığında hak, kişilerin hukuk düzeni tarafından tanınmış olan ve korunan menfaatleridir². Yani hak kavramı hukuk düzenince kişilere tanınmış olan talep etme veya isteme yetkisidir. Bu bağlamda hak kavramı özgürlüğün hayata geçirilmesinde usuli araçlardır.

Pozitivist görüşe göre hakların var olabilmesi için mutlaka devletin hukuk kuralları aracılığıyla, bu hakları tanıması gerekmektedir; doğal hukuk görüşüne göre ise devletin tanıyıp tanımaması önem arz etmeksizin önceden zaten insanda mevcut olan yetkilidir.

Kişiler güvence altına alınmış olan özgürlüklerin hayata geçirilmesi için hem devlet hem de kişilerden talepte bulunma yetkisine haizdir, bu talep yetkisine hak adı verilmektedir. Kişiler bu talep yetkisine sahip bulunmakla birlikte, hakkı olan bir şeyi yapıp yapmama konusunda serbesttir.

Hakların kullanılabilmesinin nihai yolu özgürlüklerdir. Bu bağlamda özgürlükler, hakların ortak kökenini oluşturmaktadır. Haklar ise özgürlüğün usuli güvencesi ve gerçekleşme aracıdır³.

---

¹ YILMAZ, Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, Ankara, Yetkin yay., 5. bs., 1996, s. 305.

² GÖZLER, Kemal, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa, Ekin Basın Yayım, 26. bs., 2017, s. 138.

³ KABOĞLU, İbrahim, *Özgürlükler Hukuku 1*, Ankara, İmge Kitabevi, 7. bs., 2013, s. 13.

Dikkat edilmesi gereken husus, bir özgürlüğün hak olarak nitelendirilebilmesi için o özgürlüğün hukuk düzenince kabul edilmiş olması gerekliliğidir. Haklar anayasa, kanunlar veya uluslararası sözleşmelerde düzenleme alanı bularak güvence altına alınırlar. Bu şekilde bir hak bir sebepten ötürü ihlal edildiğinde mahkemeler aracılığıyla koruma talep edilebilmektedir.

1.1.2 İnsan Hakları Kavramı

İnsanların sırf insan olmasından dolayı başkaca hiçbir ön şarta veya işleme gerek duyulmaksızın doğuştan sahip olduğu dokunulamaz, devredilemez ve vazgeçilemez hakların tamamına insan hakları denir⁴. Bu bağlamda bir yere mensubiyet veya aidiyet şartı olmaksızın, insanların tamamının eşit olduğu fikrinden hareketle insanların kazanmış oldukları hakların tamamıdır insan hakları⁵. Yani insan hakları aslında hakların bir çeşidini oluşturmaktadır. Elbette hak ve özgürlük kavramları, var olan hukuk kurallarının sınırlarını aşmakta olup yürürlükte ki hukukla sınırlanabilir⁶.

İnsanların arasında dil, din, eğitim, ekonomik vb. gibi farklılıklar önem arz etmeksizin; bütün insanlar aynı ahlaki değere sahip olmakta ve insan olarak aynı saygıyı hak etmektedir⁷.

İnsan hakları her bireyin yalnızca ve yalnızca insan olmak suretiyle sahip olduğu ve insanın hak etmiş olduğu asgari muamele olarak her insana borçlu olunan üstün öncelikli bir iddiadır⁸. Bu bağlamda insan hakları toplumsal ve siyasal meselelerin arkasına itilemez.

Esasen insanlar doğdukları andan itibaren insan haklarına otomatik olarak sahip olur. Bu nedenle insan haklarının uluslararası sözleşmelerde, anayasalarda veya yasalarda bulunması hakkın kazanılması noktasında önemsiz olmakta, bu durum sadece hakkın ilan edilmesi ve tanınması anlamlarına gelmektedir⁹.

1.1.2.1. Gelişimi

Esasen insan hakları insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte¹⁰, hukuki açıdan kavramsallaştırılması, devlet erkinin bireyler üzerindeki keyfi ve baskıcı uygulamalarına karşı

⁴ ERDOĞAN, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, s. 27-28.

⁵ GÖZLER, *Anayasa Hukukuna Giriş*, s. 138.

⁶ KABOĞLU, *Özgürlükler Hukuku 1*, s. 12.

⁷ ERDOĞAN, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, s. 28.

⁸ ERDOĞAN, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, s. 28.

⁹ ERDOĞAN, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, s. 26.

¹⁰ MUMCU, Ahmet, KÜZECİ, Elif, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Ankara, Turhan Kitabevi, 5. bs., 2011, s. 25.

verilen mücadeleler¹¹ sonucunda 18. yy.' da gerçekleşmiştir¹². Devlet bu şekilde insan haklarına keyfi müdahalede bulunamayacak ve tüm insanlara asgari düzeyde saygıyı göstermek zorunda kalacaktır. Bu açıdan bakıldığında insan hakları devlete yönelmiş bir itirazdır¹³.

Haklar ve özgürlükler, insanlık tarihi boyunca sürekli evrim geçirmiş ve bu şekilde gittikçe genişlemiştir¹⁴. Nitekim insan hakları; uluslararası sözleşmeler, doktrin ve mahkeme kararlarında birinci, ikinci ve üçüncü kuşaklar ya da negatif, pozitif ve aktif statü hakları gibi farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır¹⁵. Ayrıca sosyal olgular sürekli değişmekte, bu da hukuk düzeninin yeni hak çeşitleri ihdas etmesine neden olmaktadır¹⁶.

1.1.2. Hukuki Niteliği

İnsan hakları, ihsanların sadece insan olmasından dolayı sahip olduğu haklardır. Bunun için herhangi bir yere bağlılık ya da aidiyet olmasına gerek yoktur. Bu nedenle evrensel olup bütün insanlar için aynı anlamı taşımaktadır. İnsanın kişiliğine bağlı olarak ortaya çıkan insan hakları, kişilerin istese dahi vazgeçemeyecekleri haklardır¹⁷. İnsan hakları, kişiliğe bağlı olduğundan ne kişi bu haklarından vazgeçebilir, ne de devlet kişiyi bu haklarından varestede tutamaz. Ayrıca asgari düzeyde, insan onuruna yaraşır bir hayat da insan haklarının amaçları arasındadır. Bu durumda kişi hangi suçu işlerse işlesin, toplum açısından ne kadar kabul edilemez bir suç olsa dahi kişinin insan hakları onu insan onuruna yaraşır, asgari düzeyde bir korumaya tabi tutaca ve infazı da bu standartlarda olacaktır¹⁸. İnsan hakları hiçbir koşulda kaybedilemez.

1.2. İnsan Haklarının Dinamik Yapısı

İnsan hakları öncelikle birinci kuşak haklar başlığı altında yaşama hakkı, hak arama hürriyeti, adil yargılanma hakkı, seyahat hakkı, vatandaşlık hakkı, mülkiyet hakkı ve örgütlenme hakkı gibi temel kişi ve siyasal hakları içerecek şekilde ortaya çıkmıştır¹⁹. Bunun nedeni insan haklarının siyasal iktidarın gücünü sınırlama amacıyla ortaya çıkmasıdır²⁰. Negatif statü hakları da denen bu haklar devlete karışmama ve dokunmama yükümlülüğü yüklemiştir²¹.

¹¹ GEMALMAZ, Mehmet Semih, *Devlet, Birey ve Özgürlük*, İstanbul, Legal Yay., 3. bs., 2015, s. 675.

¹² KABOĞLU, İbrahim, *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul, Legal Yayınevi, 12. bs., 2017, s. 235

¹³ GEMALMAZ, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, s. 3.

¹⁴ KABOĞLU, *Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 238.

¹⁵ KABOĞLU, *Özgürlükler Hukuku 1*, s. 34.

¹⁶ Aksi görüş için bakınız; GEMALMAZ, *Devlet, Birey ve Özgürlük*, s. 650.

¹⁷ ERDOĞAN, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, s. 111.

¹⁸ ERDOĞAN, *İnfaz Hukuku*, s. 45.

¹⁹ KABOĞLU, *Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 239.

²⁰ GEMALMAZ, *Devlet, Birey ve Özgürlük*, s. 676.

²¹ GÖZLER, *Anayasa Hukukuna Giriş*, s. 140

Zaman içerisinde ortaya çıkan olgular gösterdi ki devletin pasif durumda kalması hakkaniyetsiz durumlar ortaya çıkarmış bu durumda ikincil kuşak haklar ortaya çıkmıştır. Devlet artık sosyal ve ekonomik hayata müdahalede bulunmaya başlamıştır. Bu haklar bakımından kişilere sosyal ve ekonomik imkânlar sağlanması açısından devlete pozitif yükümlülükler yüklemiştir²².

II. Dünya Savaşı sonrasında gerek bilim ve teknik bakımından yaşanan gelişmeler gerekse globalleşen dünya da çevresel kaygıların ve sorunların artması üzerine ise üçüncü kuşak haklar ortaya çıkmıştır. Bu haklar içine çevre, gelişme ve barış hakkı²³ gibi haklar girmektedir.

Sosyal olgular kendileriyle birlikte yeni sorunlar ortaya çıkarmakta ve bu sorunların çözümü için hukuk sürekli çözüm üretmeye zorlanmaktadır. Bu durum ise hukuku yeni hak ihdaslarına zorlayarak insan hakları dinamiğini canlı tutmaktadır²⁴. Umut hakkı da insan haklarının canlı ve dinamik yapısının bir sonucu olarak üçüncü kuşak haklar başlığı altında ele alınmakta herhangi bir yazılı kaynakta bir hak bulunmamasına rağmen ortaya çıkmıştır.

1.2.1. Dinamik Yorum

İnsanın bulunduğu ortamda sosyal gerçeklik sürekli değişmekte, bu nedenle insanların sahip olduğu haklar bu sosyal gerçeklikler doğrultusunda sürekli daha da büyümektedir. Ancak kanun koyucunun sürekli kazuistik kurallar koyabilmesi pratik gerçeklerden uzaktır. Bu koşullar altında hakların yorumlanması gerekmekte ve bu şekilde içinde bulunduğu çağın gerisine düşmemesi sağlanacaktır. AIHM hali hazırda hak ihlali incelemesi yaparken üye devletlerin belli dönemlerdeki uygulamaları ile bağlı olmayıp sözleşmeyi zamanın ruhuna uygun bir şekilde değerlendirmektedir. Bu doğrultu da tanınmış olan hakların içeriği zenginleştirilmektedir²⁵. Böylece sözleşme, yapıldığı dönemin özgürlük anlayışı sınırlarına mahkûm olmayacak günün sosyal gerçeklerine uygun olarak yorumlanabilmektedir. Bu şekilde ki yorum, insan haklarının dinamik, canlı ve sürekli gelişen yapısına daha uygun düşecektir.

1.3. Pozitif İnsan Hakları Hukukunda Umut Hakkı

Günümüzde birçok ülkede en ağır ceza olarak görülen ölüm cezasının yerine artık ömür boyu hapis cezası verilmektedir. Yine de ömür boyu hapis cezasının yasaklandığı birçok ülke

---

²² ERDOĞAN, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, s. 71.

²³ GEMALMAZ, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, s. 597

²⁴ GEMALMAZ, *Devlet, Birey ve Özgürlük*, s. 676.

²⁵ GEMALMAZ, *Devlet, Birey ve Özgürlük*, s. 676.

bulunmaktadır²⁶. Bu cezanın uluslararası insan hakları hukuku bakımından çokça tartışıldığını söylemek gerekir.

1.3.1. Hukuksal Metinler

Her ne kadar umut hakkını açıkça düzenleyen bir uluslararası sözleşme bulunmasa dahi pozitif hukukta yer alan ıslah olma hakkı, insan onuru, şartlı tahliye gibi enstrümanlar ömür boyu hapis cezasını dolaylı olarak ilgilendirmektedir. Bu durum canlı ve dinamik yapıya sahip insan haklarının dinamik bir şekilde yorumlanmasının sonucudur.

1.3.1.1. Birleşmiş Milletler Belgeleri

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde özgürlükler oldukça geniş bir şekilde ele alınmış olup, devletlerin çoğu tarafından da kabul edilmiştir. Yukarıda sözü edildiği üzere umut hakkı bu beyanname de açıkça düzenleme altına alınmamıştır.

Birleşmiş milletler belgelerinde her ne kadar ömür boyu hapis cezası yasaklanmamış olsa dahi, gözden geçirme yoluyla buna bir nevi sınırlama getirildiğini söylemek mümkündür. Roma Statüsü'nde hapis cezası almış mahkûmların 25 yıl geçtikten sonra gözden geçirmeleri yapılır ve belirli periyotlarla bu gözden geçirme devam eder.

1.3.1.2. Avrupa Konseyi Belgeleri

Avrupa Konseyi'ne üye devletlerce imzalamış olan sözleşmelerde ömür boyu hapis cezası alan mahkûmların şartlı olarak tahliye edilmesine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak yine de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, üye devletlerce uyulmasını gerekli olan ilkeleri, hazırlamış olduğu tavsiye niteliğindeki kararlarında göstermiştir. Bu tavsiye kararları yumuşak belgeler olarak isimlendirilmektedir. Bu kararların bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Ancak yine de Avrupa ceza politikasında genel standartlar oluşturmaktadır. Avrupa Cezaevi Kuralları ile Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin tavsiye niteliğindeki kararları doğrultusunda, ömür boyu hapis cezası mahkûmlarının da ıslah bakımından diğer mahkûmlar gibi gerekli çalışmaların yapılması ve şartlı tahliye sonrası için de hazırlık yapılması gerekliliğini ihtiva etmektedir.

---

²⁶ Cabo-Verde, Kolombiya, Meksika, Kosta Rika...gibi

1.3.1.3. AİHS 3. Madde Kapsamında Umut Hakkı

Bütün insanlar doğuştan onur sahibi varlıklardır ve bu onur mutlak bir dokunulmazlık alanında bulunmaktadır. AİHS 3. madde: “Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.” Denilerek bu durum garanti altına alınmıştır.

Her ne koşulda olursa olsun insanlar, insan onuruna uygun muamele görmeyi her zaman hak eder. Bir insan suç işledi diye cezalandırılması gerekçesiyle onurunu zedeleyecek bir işleme maruz bırakılamaz. Esasen ömür boyu hapis cezasına mahkûm edilerek ömrünün sonuna kadar cezaevinde tutulan mahkûmun insanlık onuru ciddi manada zedelenmiş olacak ve bu durum insanları araçsallaştırmış olacaktır. Kaldı ki bu cezalandırma yönteminin toplumda suç işleme oranını azaltıp azaltmadığı konusu tartışmalıdır. Ayrıca sözleşme maddesi dinamik yorumlandığı zaman insanların günün birinde gerekli şartları sağladıkları takdirde, özgürlüklerine kavuşmalarının mümkün olduğu inancına sahip olmaları gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Modern ceza hukukunda verilen cezaların amacı vardır ve ceza amacına ulaştığı takdirde artık cezanın sona erdirilmesi gerekmektedir. Aksi durum modern ceza hukukunun cezalandırma amacına ters düşecek olup, cezanın orantılı olmasının önüne geçmiş olacaktır. Sayılan bu nedenlerden ötürü hükümlü cezasının yeniden gözden geçirileceğini bilmeli ve gerekli şartlar olgunlaştığı zaman serbest kalacağını bilerek cezasını çekmelidir. Bu şekilde insan onuru korunmuş olacak ve sözleşmenin 3. Maddesine zarar verilmemiş olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

AİHM KARARLARINDA UMUT HAKKI

2.1 AİHM’in Umut Hakkı Yorumu

Ömür boyu mahkûmiyet kararlarıyla ilgili AİHM’e başvuru yapıldığı durumlarda, mahkeme dinamik yorum yapmak suretiyle ömür boyu sürecek olan hapis cezalarını, Sözleşme’nin 3. Maddesi şemsiyesi altına almaktadır. Yapılan başvurularda mahkeme somut olay bazlı bakış açısıyla, her olayda ayrı ayrı şartlı tahliye imkânları ve işkence yasağını birlikte ele almakta ve umut hakkıyla ilgili bazı temel kriterler oluşturmuştur. Sözü edilen bu kriterler, yalnızca ömür boyu hapis cezası alan mahkûmlarla sınırlı olmamakta aynı zamanda iade edildiği takdirde bu cezayı alma ihtimali olan zanlıları da kapsamaktadır.

2.1.1 Umut Hakkı İctihatlarındaki Temel Kriterler

AİHM ömür boyu hapis cezalarında diğcr mahkemelerden farklı olarak tahliye olabilmeyi umut hakkıyla ilgili olarak bazı kriterlere bağlamıştır. Yaklaşık olarak on yıllık geçmişe giden kararları incelendiğinde bu kriterlerin formülasyonunun ortaya çıktığı görülmektedir. Aşağıda bu kriterler tek tek ele alınmaya çalışılmıştır.

2.1.1.1. Müebbet Hapis Cezasının Sözleşmeye Uygunluğu

Hangi suçta ne kadar ceza öngörüldüğü ve öngörülen cezaların gözden geçirilme biçimi ile tahliye yöntemleri egemen devletin takdirine bağlıdır. Bu konuda AİHM bir yetkiye sahip bulunmamakla birlikte verilen ömür boyu hapis cezası indirilemez yapıdaysa bu durumda sözleşmenin 3. Maddesine hâlel getirebilecektir. Burada dikkat edilmesi gereken husus ömür boyu hapis cezasının yasak olmaması sadece belirli koşullar sağlandığında bu cezanın gözden geçirilebilir olması gerekmektedir. Kaldı ki suçlu toplum için tehlike oluşturduğu müddetçe hapis cezasının devam etmesi devletin pozitif yükümlülüğüdür. Ancak yine de ömür boyu hapis cezası almış mahkûmların iç hukukta tahliye olma umutlarının bulunması gerekir. Hatta bu durumun teoride kalmaması için indirim veya tahliye imkânlarının gözden geçirme mekanizmalarıyla desteklenmesi gerekmektedir. Cezaların gözden geçirilme mekanizmasının, hükümlüye hem hukuken hem de fiilen tahliye olabilmeyi umut etmesini sağlayacak bir yapıda olması gerekmektedir²⁷.

2.1.1.2. Müebbet Hapis Cezasında İndirim/Tahliye İmkânı

Müebbet hapis cezasının yasak olduğunu düzenleyen herhangi bir sözleşme maddesi bulunmamaktadır. Sadece müebbet hapis cezasının Sözleşme'nin 3. Maddesi ile çelişmemesi için iç hukukta bu cezanın seçenek yaptırımların bulunması gerekmektedir. Böylece mahpusun tahliye olma beklentisinin hem hukuken hem de fiilen mümkün olması gerekmektedir²⁸. Mahkeme önüne somut olay geldiğinde üye devletin iç hukuk denetimi de müebbet hapis cezasının indirim imkânının fiilen ve hukuken bulunup bulunmadığına göre yapılmaktadır.

2.1.1.2.1. İndirim/Tahliye İmkânının Varlığı

Ömür boyu hapis cezasıyla mahkûm edilen bir kişinin hiçbir koşulda cezasında indirim yapılma imkânının bulunmaması durumunda bu ceza artık indirilemez bir ceza olmaktadır. İç hukukta

²⁷ Kafkaris v. Kıbrıs Kararı, § 103, no. 21906/04, 12.02.2008.

²⁸ Öcalan v. Türkiye (No.2) Kararı, § 196.

ömür boyu hapis cezasının belirli şartlar altında indirilmesi veya tahliye imkânı verecek şekilde düzenleme altına alınmış olması gerekmektedir. Üstelik bunun sadece hukuken değil fiili olarak da mümkün olması gerekmektedir. Aksi durumda Sözleşminin 3. Maddesi ile çelişecektir.

Öcalan v. Türkiye davasında²⁹ genel af konusu incelenerek, çıkarılan bu genel ve özel afların ömür boyu hapis cezalarına yönelik bir indirim olup olmadığı tartışılmıştır. Bilindiği üzere hükümetlerimiz sıklıkla af yasaları çıkarmaktadır. Öyle ki artık neredeyse bir periyot haline gelmiş bu durum mahkemece her ne kadar mahkûmların ara ara tahliye olmalarına imkan verse de yine ömür boyu hapis cezası alanlar için Sözleşme'nin 3. maddesine uygun bir salıverme imkânı yaratmamaktadır. Ömür boyu hapis cezası almış mahkûmlara fiili olarak uygulanacak olan dayanak kanun üzerinden yapılmalıdır³⁰.

Ayrıca ilk kez *Kafkaris v. Kıbrıs* kararında Başkanlık affının ömür boyu hapis cezası almış olan mahkûmun tahliye beklentisini Sözleşme'nin 3. Maddesi gereğince karşılayıp karşılamayacağı incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda Kıbrıs'taki tahliye edilme prosedüründe şartlı tahliye kararlarının bütünüyle devlet başkanının takdirinde olduğu ayrıca izlenen bir prosedürün olmadığı ve mahkûmların tahliye taleplerine verilen ret kararlarına gerekçe sunma zorunluluğunun da bulunmadığı³¹ belirtilmiştir. Durum bu olmakla beraber yine de bu şekilde tahliye olan mahkûmların sayısı azımsanamayacak nitelikte olup, eksikliklere rağmen başvurucunun her türlü salıverilme haklarından yoksun olmadığı³² ifade edilerek Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar verilmiştir.

2.1.1.2.2. İndirim/Tahliye İmkânının Kriterleri

Ömür boyu hapis cezasının Sözleşme'nin 3. maddesi bakımından sorun teşkil etmemesi için hem hukuken hem de fiilen tahliye imkânı sağlaması gerekmektedir. Bu durum egemen devletin mahpusu bir gün mutlaka tahliye edeceği anlama gelmemektedir. Çünkü kişi topluma zararlı olmaya devam ettiği müddetçe devlet onu içeride tutmak zorundadır. Bu şekilde Sözleşme'nin 3. maddesi ile ilgili bir sorun çıkmayacaktır³³. Mahkûmun toplum açısından tehlike oluşturup oluşturmayacağı periyodik aralıklarla kontrol edilmelidir. Böylece ömür boyu hapis cezası

²⁹ Öcalan v. Türkiye (No.2) Kararı.

³⁰ Öcalan v. Türkiye (No.2) Kararı, § 211.

³¹ Kafkaris v. Kıbrıs Kararı, § 91.

³² ÖNCÜ, Mehmet, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi ve İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2014, S. 115, s. 21.

³³ Öcalan v. Türkiye (No.2) Kararı, § 195

mahpusunun gerekli şartları taşıdığı takdirde bir gün serbest bırakılacağını umut etme hakkı cezasının gözden geçirilmesiyle sağlanacaktır. Sözleşme'nin 3. maddesinin zarar görmemesi için gözden geçirme sistemlerinin mutlaka bulunması gerekmektedir.

2.1.1.3 Gözden Geçirme Mekanizması

Bir kimsenin suç işlediği için bir gün özgürlüğüne kavuşma şansı olmaksızın, özgürlüğünden alıkonulması, mahkemeye göre kişinin zor kullanılarak özgürlüğünden alıkonulması anlamı taşımaktadır. Gözden geçirilme mekanizmasının olmaması durumunda suçlunun yapmış olduğu hatasını telafi etme şansı da elinden alınmış olmaktadır³⁴. Bir insanın ömür boyu özgürlüğünden alıkonulması insan onuruyla bağdaşmadığından dolayı, mahkûmun mutlaka belirli periyotlarla toplum açısından tehlikelilik halinin değerlendirilmesi gerekmektedir³⁵.

2.1.1.3.1 Mekanizmanın Gerekliliği

AİHM'e göre mahkemelerce bir ceza verilecekse bu cezanın meşruiyet nedenleri mutlaka bulunmalıdır. Ceza sisteminin değer mukayesesi yaparak kişi özgürlüğünden daha fazla korunmaya değer bir toplumsal değer nedeniyle özgürlüğü bağlaması gerekmektedir. Ancak bu denge zamanla değişebilmektedir. Mahkûmda zaman içerisinde çeşitli değişimler geçirerek süren mahkûmiyet durumunun haklılığının ortadan kalkmasına sebep olabilir. Bu durum periyodik aralıklarla gözden geçirme mekanizmasının işletilmesi yoluyla anlaşılabilir³⁶.

İslah kurumlarının varoluş amacı, devlet ve hükümlünün birlikte yapacakları gayretler sonucunda hükümlünün rehabilite edilerek, sağlıklı bir birey olarak topluma kazandırılmasıdır. Bu şekilde kişi toplum açısından tehlike arz etmeyecek ayrıca toplumsal üretime katılmış olacaktır. Ancak kişi ne yaparsa yapsın, hiçbir koşulda telafi şansının olmayacağını bilmesi durumunda sözleşmenin 3. Maddesine aykırılık oluşturacaktır. Ayrıca verilen cezanın amacı ıslah olmakla beraber kişi ıslah olduğu halde cezanın devam etmesi modern ceza hukukunun cezalandırma amacına ters düşecektir.

---

³⁴ Öcalan v. Türkiye (No.2) Kararı, § 200.

³⁵ AKSOY RETORNAZ, Eylem, " Uluslararası Hukukta Ömür Boyu Hapis ", 21 Ekim 2014, <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/159296-uluslararasi-hukukta-omur-boyu-hapis>, (01.12.2017).

³⁶ Öcalan v. Türkiye (No.2) Kararı, § 211.

Ömür boyu hapis cezasının gözden geçirilmesi, mahkûmun mutlaka tahliye edileceği anlamına gelmemektedir. Burada ki amaç hükümlü kişinin infazın belirli dönemlerinde cezasının yeniden gözden geçirilmesi hakkına sahip olarak cezasını çekmesidir.

2.1.1.3.2 Mekanizmanın İşlevi

Bilindiği üzere ceza sisteminin varlık nedeni toplumun korunmasıdır. Bununla birlikte toplum korunurken ceza verilen kişinin menfaatleriyle çığnenen toplumsal değer arasında denge gözetilmek durumundadır. Başlangıçta sağlanan adaletli bu denge zaman içerisinde değişebilmektedir. Hükümlü kişi, işlemiş olduğu suçun anlamını zamanla idrak edebilir. Bu durumda onun yapısında değişimler meydana getirecek ve psikolojik açıdan suç işleme eğiliminden çıkmış normal olarak sıfatlandırılacak bir birey haline gelecektir.

Periyodik kontroller yapılırken Mahkeme'nin çizmiş olduğu çerçeve doğrultusunda iç hukuk tarafınca incelemesi gereken iki husus bulunmaktadır. İlk olarak verilen cezanın haklılık durumunun devam edip etmediği değerlendirilmeye tabi tutulacaktır. İkinci olarak da hükümlünün bu süre içerisinde topluma ne kadar uyum sağlayacak düzeye geldiği tespit edilmeye çalışılır.

İlk durumu inceleyecek olursak, toplumsal değer ile kişinin kısıtlanan insani değerleri arasında ki dengenin devam edip etmediği incelenecektir. Örnek verilecek olursa insan öldüren bir insanın çektiği ceza da, cezanın amacı toplumu korumaksa, kişi salıverilme durumunda aynı suçu işleme eğilimi devam edip etmediği bakımından incelenmelidir. Böylece cezanın asgari infaz süresinden sonra mahkûmun durumunun aynı şekilde varlığını sürdürüp sürdürmediği değerlendirilmelidir.

İncelenecek olan ikinci husus ise hükümlünün ıslah amacı doğrultusunda tehlikelilik halinin sürüp sürmediğidir. Kişi salıverilme durumunda tekrar bir suç işleme potansiyeline sahipse salıverilme işlemi gerçekleştirilmeyecektir.

2.1.1.3.3 Mekanizmanın Niteliği

AİHM'e göre gözden geçirme mekanizmasının niteliği hukuk devleti ilkesinin hukuki güvenlik ve hukuki belirlilik alt başlıklarından ileri gelmektedir. Ömür boyu sürecek olan hapis cezalarında mahkûm cezasında bir indirim talep edebilmek için hangi yollara başvurması gerektiğini bilmelidir. Bu sebepten ötürü iç hukukta ki düzenleme açıkça belirlenmiş olmalıdır.

İlerde düzelme ihtimali olsa dahi özgürlüğüne kavuşma şansının olmadığı bilinmesi durumunda kişilerin iyileşmek için çaba sarf etmesini beklemek anlamsız olacaktır. Kişilerin hangi hareketlerin sonucunda ne tür sonuçlar doğacağını bilmesi ve bu doğrultuda belirsiz olmayacak bir gelecek yaratmaları hukuk devleti ilkesinin gereğidir. Gözden geçirme mekanizmasının hukuken düzenlenmemiş olması durumunda Sözleşme'nin 3. maddesini ihlal olgusu, hapsedilme zamanında değil indirimsiz hapis cezasına hükmedildiği anda doğacaktır³⁷. Mahkemeye göre, Avrupa Konseyi üye devletlerinde cezaların gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi noktasında bir kıstas bulunmamakta ve şartlı tahliye ile ilgili olarak da herhangi bir prosedür noktasında genel bir eğilimin tespit edilemeyeceğini belirtmektedir³⁸. Gözden geçirmenin nasıl yapılması gerektiği devletlerin takdir alanında bulunmaktadır³⁹.

2.1.1.3.4 Gözden Geçirme Süresinde Devletlerin Takdir Marjı

Genel uygulamaya bakıldığı zaman devletlerin gözden geçirmenin ne zaman yapılacağı ile ilgili takdir yetkilerinin bulunduğu görülmektedir. Örneğin Avrupa da genelde minimum 12 yıl geçtikten sonra gözden geçirme sistemi devreye girmektedir. Her ne kadar bu durum devletlerin takdirinde olsa dahi, mahkemeye göre mekanizmanın işletileceği zamanın net olması gerekmektedir.

Mahkemenin gözden geçirmenin süresiyle ilgili vermiş olduğu kararlar incelendiğinde Sözleşme'nin 3. maddesinin standartları açısından ömür boyu verilen hapis cezalarında en geç 25 yıl içinde mekanizmanın uygulamaya konması gerektiği görülmektedir.

Mahkemenin umut hakkına dair şartlarını yukarıda anlatıldığı şekilde oluşturulmuştur. Unutulmaması gereken nokta ise bu şartların sadece ömür boyu hapis cezası mahkûmları için değil aynı zamanda ömür boyu hapis cezası alma riski altında olan zanlılarla içinde geçerli olduğu hususudur.

2.1.2. Suçluların İadesi ve Umut Hakkı

Her ne kadar suçluların iade edilmesi, uluslararası hukukun ilgi alanına girip uluslararası antlaşmalar, teamüller, uluslararası hukukun genel ilkeleri ve ikili antlaşmalara göre

---

³⁷ Öcalan v. Türkiye (No.2) Kararı, § 205

³⁸ Kafkaris v. Kıbrıs Kararı, § 104.

³⁹ ÖNCÜ, 'Avrupa İnsan Hakları...' , s. 23

gerçekleştirilse dahi sonuç itibariyle AİHS’te korunan bir hak ihlali tehlike altındaysa, taraf devletlerce dolaylı olarak Sözleşme’nin ihlal edilmesi sonucu doğabilmektedir.

2.1.2.1. AİHS Kapsamında Suçluların İadesi

Mahkeme, Sözleşme’yi “Avrupa kamu düzeninin anayasal belgesi” olarak değerlendirmektedir⁴⁰. Bu nitelendirmenin sonucu olarak da Sözleşme’ye aykırı olan uluslararası sözleşme ve hukuk normlarının üye devletlerce uygulanmaması gerekmektedir. Üye devletlerin mahkemelerince verilmiş olup da Sözleşme’nin 6.maddesinin ruhuna ters düşen kararların tanınmaması gerekmektedir. Bu yükümlülüklerine uymaktan kaçınan devletler, Sözleşme hükümlerini ihlal etmiş olacaktır⁴¹.

Suçluların iadesi mahkemece; yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı ile özel hayat ve aile hayatına saygı hakkı kapsamın da inceleme altına alınmaktadır. Bu noktada hükümlünün telafisi imkânsız zararlara uğramaması nedeniyle Mahkeme İçtüzüğü’nün 39.maddesinde düzenlenen ihtiyati tedbir kurumu uygulanmaktadır.

Örneğin gönderilecek olan kişinin, iade durumunda idam cezası alma olasılığı durumunda Sözleşme’nin yaşam hakkını düzenleyen 2.maddesi ihlal edilecek ayrıca infaz gerçekleşinceye kadar geçecek olan uzun süre açısından insanlık dışı ve aşağılayıcı bir muamele oluşturacak bu da Sözleşmenin 3. Maddesini ihlal edecektir. Bu nedenlerle bu iadenin gerçekleştirilmemesi gerekmektedir.

2.1.2.2. Umut Hakkı Kapsamında Suçluların İadesi

Sözleşme’nin 3. Maddesi şemsiyesi altına alınan umut hakkı, suçluların iadesi noktasında da oldukça dikkat edilmesi gereken bir kavramdır. Yani ömür boyu hapis cezası alma riski bulunan devletlere iade yapılacağı zaman bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

Suçluların iade edilmesiyle ilgili olarak Sözleşme’ye taraf devletin kendi iç hukuklarında umut hakkını tanımış olmaları tek başına yeterli görülemez. Her iade durumunda, gerçekleştirilecek olan iadenin Sözleşme’nin 3. Maddesini ihlal edip etmediği dikkatlice kontrol edilmelidir. Bir

---

⁴⁰ Türkiye aleyhine verilen ilk karar olan 23 Mart 1995 tarihli Loizidou v. Türkiye kararı

⁴¹ ÖNCÜ, ‘Avrupa İnsan Hakları...’, s. 25.

ihlal durumunun varlığı halinde sözleşmeci devletin dolaylı olarak Sözleşme'nin 3. maddesini ihlal etmesi sorunu doğmaktadır⁴².

2.2. UMUT HAKKI KARARLARININ UYGULANMASI

Umut hakkı ile ilgili olarak verilen kararlarda Sözleşme'nin 3. maddesi açısından gerekli kriterleri kümülatif olarak Sözleşme'ye taraf devletler tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu şekilde üye devletler iç hukuk düzenlerinde bazı değişikliklerin yapmak durumunda kalacaklardır. Bu durum üye devletlerin egemenlik kaygılarıyla birleşince apayrı bir öneme bürünmektedir.

2.2.1. Genel Olarak AİHM Kararlarının Uygulanması

Sözleşme'ye göre AİHM'in vereceği kararlar, üye devletler bakımından bağlayıcı olup bu kararların gereği sözleşmeci devletler tarafından yerine getirilmek zorundadır⁴³. Kaldı ki üye devletlerin tamamı Mahkeme'nin kararlarına samimi bir şekilde iştirak edeceğini taahhüt etmişlerdir⁴⁴. Sözleşmeci devlerin Mahkemenin vermiş olduğu kararlara uyması noktasında iki tür yükümlülükleri bulunmaktadır.

İlk yükümlülük olarak, başvurucunun durumunun zedelenen hakkının eski hale getirilmesidir⁴⁵. Bu durumda hakkı ihlal edilen kişinin zarar gören durumu, üye devlet tarafından yeni bir işlem tesis edilerek zarardan önceki haline getirilir. Bu durum sözleşmeye göre üye devletin uluslararası hukuktan kaynaklanan bir sorumluluğudur. İhlal edilen hak bu yolla düzeltilemiyorsa artık yargılanmanın yenilenmesi yoluna gidilmesi gerekmektedir.

Bizim ülkemizde⁴⁶ ve bazı diğer üye devletlerde mahkeme kararlarının sözleşmeye aykırılığı tespit edildiğinde, yargılamanın yenilenmesi yoluna başvuru hakkı bulunmaktadır. Bu yolla kişinin zedelenen hakkı, zedelenmeden önceki hale getirilemezse artık ihlali yapan devletin,

⁴² ÖNCÜ, 'Avrupa İnsan Hakları... ', s. 27.

⁴³ AİHS Madde 46/I "Yüksek Sözleşmeci Taraflar, taraf oldukları davalarda Mahkeme'nin verdiği kesinleşmiş kararlara uymayı taahhüt ederler."

⁴⁴ Avrupa Konseyi Statüsü'nün 3. Maddesine göre "Avrupa Konseyi'nin her üyesi, hukukun üstünlüğü prensibini ve hükmü altında bulunan her şahsın insan haklarından ve ana hürriyetlerden faydalanma prensibini kabul eder. Birinci fasılda yazılı gayenin güdülmesine samimi ve fiili bir surette iştirak etmeyi taahhüt eyler."

⁴⁵ CENGİZ, Serkan, "AİHM Kararlarının İç Hukuka Etkisi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2008, S. 79, s. 345.

⁴⁶ 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Madde 375/1-i "Kararın, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması durumunda yargılamanın yenilenmesi talep edilebilir."

sorumluluğu oranında, hakkı ihlal eden kişiye tazminat ödemesi gerekmektedir. Bu şekliyle kesinleşmiş Mahkeme kararındaki tazminat tutarını üç ay içinde başvurucuya ödemek zorunda bulunmaktadır⁴⁷.

Üye devletlere düşen ikinci yükümlülükte benzer hak ihlallerin yaşanmaması için “genel nitelikli tedbirler” alınması zorunluluğudur⁴⁸. Bu durumda üye devletin iç hukukunda yapacağı düzenlemeler ile mahkeme önüne sürekli aynı ihlallerin gelmesi engellenerek, mahkemeye yardımcı olunmaktadır⁴⁹.

Üye devletlerin sözü edilen yükümlülükleri yerine getirip getirmediği, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından denetlenmektedir⁵⁰. Esasen bu kontrol mekanizmasıyla üye devletler üzerinde siyasi baskı kurularak sözleşmeden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi sağlanmaya çalışılır. Üye devlet, Mahkeme kararının icrasını gerçekleştirmeyene kadar, dava dosyası Bakanlar Komitesi’nin gündeminde kalarak baskı yapılmaya devam edilir. Üye devlet mahkeme kararının icrasına yanaşmamakta ısrar ederse Avrupa Konseyi Statüsünün 8. Maddesi’nde bazı ek yaptırımlar gündeme gelecektir. Son aşamada Bakanlar Komitesi, üye devleti Konsey’den çekilmeye bile davet edebilir. Yine de bu son aşamanın çok da uygulanmadığı, siyasi baskı yoluyla sorunların çözülmeye çalışıldığı uygulamada görülen durumdur⁵¹.

2.2.2. AİHM’in Türkiye Ceza İnfaz Rejimine Yaklaşımı

Türkiye aleyhine yapılan başvurular Mahkeme tarafından birçok kere inceleme altına alınmış olup, Türkiye ceza infaz sistemi Mahkemece detaylı bir şekilde irdelenmiştir. Türkiye’de hangi cezalar için ömür boyu hapis cezasının öngörüldüğü ve bunun sonucunda ortaya çıkan hak ihlalleri ilgili çözüm önerileri Mahkeme kararlarında belirtilmiştir

2.2.2.1. Umut Hakkı Kararları

Türkiye aleyhine AİHM’e umut hakkı ile ilgili yapılan ilk başvuru *Öcalan v. Türkiye davasıdır*. *Başvurucu hükümlünün ıslah durumunu göz önünde bulundurmadan, tahliye imkânı olmadan*

---

⁴⁷ AİHS Madde 44/II

⁴⁸ ÖNCÜ, “Avrupa İnsan Hakları...”, s. 30.

⁴⁹ CENGİZ, “AİHM Kararlarının...”, s. 345.

⁵⁰ AİHS Madde 46/II “Mahkeme’nin kesinleşen kararı, infazını denetleyecek olan Bakanlar Komitesi’ne gönderilir.”

⁵¹ Örnek olarak, Albaylar Cuntası döneminde Yunanistan’ın Konsey üyeliğinden çekilmesi

alınan müebbet hapis cezasının Sözleşme'nin 3. maddesini ihlal ettiğini dile getirmiştir. Hükümlünün hukuken ve fiilen bir tahliye imkânına sahip olmadığı ileri sürülmüştür⁵².

Hükümet savunmasında suçun niteliğine dikkat çekerek, hükümlünün birçok insanın ölümüne neden olan terör örgütünün lideri olduğunu belirtmiştir. Üstelik hükümlünün toplum açısından tehlike oluşturma durumunun devam ettiğini belirtmiş ve bu nedenle Sözleşmenin 3. Maddesinin ihlal edilmediği ileri sürülmüştür.

Mahkeme burada öncelikle gözden geçirme mekanizmasının olup olmadığını incelemiştir⁵³. Mekanizmanın mevcut olması durumunda, bu mekanizmanın hükümlüye hukuken ve fiilen tahliye olma şansını sunup sunmadığına bakılacaktır.

Mahkeme yapmış olduğu incelemede, hükümlünün iç hukukta 5237 sayılı Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap, Dördüncü Kısım'daki "Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar" başlıklı bölümünde yer alan suçu işlediğinden bahisle, ömür boyu hapis cezası olarak şartlı tahliye değerlendirmelerine dahil olmadan hüküm giydiğini ifade etmiştir⁵⁴. Zira 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'a göre şartlı salıverme mekanizması, genel olarak tüm mahkûmlar için öngörülmüşken ölüm cezasına çarptırılmış olup; ölüm cezası, ömür boyu hapse çevrilen hükümlüler bu durumdan yararlanamamaktadır. Bundan dolayı hükümlüye serbest bırakılmayı talep etme hakkını tanımadığını belirtmiştir⁵⁵.

Türkiye'de gerek zaman zaman çıkarılan genel ceza özel af yasaları gerekse de cumhurbaşkanının, ömür boyu hapis cezası alan mahkûmların cezalarının kaldırılması ya da hafifletilmesi noktasında sahip olduğu yetki Mahkemece *Kafkaris v. Kıbrıs* kararında belirtilen "salıverme perspektifi"ne⁵⁶ uygun bulunmamıştır. Çünkü bu durumlar suçlunun şahsi durumu ile ilgili olmayıp toplumsal ve insani durumlarla ilgilidir. Üstelik hükümlünün tehlikelilik durumunun ortadan kalkıp kalkmadığını kontrol edecek bir gözden geçirme mekanizması da bulunmamaktadır. Oysaki gözden geçirme mekanizmasının olması hem insan onuru için hem de toplumsal barış için gerekli olan bir durumdur⁵⁷. Tüm bunlar hükümlüye Sözleşme'nin 3.

---

⁵² Öcalan v. Türkiye (No.2) Kararı, § 190.

⁵³ Öcalan v. Türkiye (No.2) Kararı, § 196.

⁵⁴ Öcalan v. Türkiye (No.2) Kararı, § 208.

⁵⁵ Zira 5275 sayılı CeGİK Geçici 2.md. ve TMK 17/4

⁵⁶ AİHM *Kafkaris v. Kıbrıs* Kararı, § 103, no. 21906/04.

⁵⁷ Öcalan v. Türkiye (No.2) Kararı, § 212'de Hükümet her ne kadar başvuranın ağır terör suçlarının en büyük sorumlusu olduğunu ve bu nedenle şartlı tahliye imkânının olmadığını belirtmişse de, Mahkeme, Sözleşme'nin

Maddesi gereğince güvence altına alınmış olunan tahliye olma umudunu etkili ve fiili olarak gerçek anlamda verememektedir. Cezai temeller ve gözden geçirme mekanizmasının olmaması nedenlerinden Mahkeme ömür boyu hapis cezasını, Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı görülmüş ve ihlal kararı verilmiştir⁵⁸.

2.2.2.2 Türkiye Ceza İnfaz Rejiminde Müebbet Hapis Cezası

Bizim ülkemizde şartlı salıverme mekanizması, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'ca düzenleme altına alınmıştır. Bu kanunun 107. Maddesi gereği hükümlünün şartlı salıvermeden yararlanılabilmesinin şartı infazın asgari düzeyde gerçekleştirilmesi ve bu infaz süresinin de iyi halli olarak geçirilmesi gerektiğidir⁵⁹. Mahkeme bir kararında⁶⁰ Türkiye'de hükümlünün şartlı salıverilmeden faydalanabilmesi için sadece bu iki şartın varlığını yeterli görmüş ve ekstradan bir düzenlenin bulunmadığına dikkat çekmiştir.

Ancak yine de şartlı salıverilme tüm mahkûmiyet durumlarında geçerli olmayıp bazı durumlar ayrıksı tutulmuştur. Örnek olarak, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu Madde 17/IV, Terörle Mücadele Kanunu Madde 17/III, Terörle Mücadele Kanunu Madde 17/II, 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanunu Madde 107/16, maddeleri verilebilir.

Türkiye'de her ne kadar bazı suçlar şartlı tahliye hakkından yoksun bırakılsa da *Öcalan v. Türkiye* kararında kısmi muhalefet şerhinde de belirttiği üzere diğer ülkelerden farklı olarak Türkiye'de mutlak müebbet hapis cezaları, yalnızca devletin güvenliğine yönelik işlenen suçlar noktasında düzenleme altına alınmıştır⁶¹.

AİHM tarafından verilen kararların üye devletler tarafından icrası Avrupa Konseyi Statüsünün 3 ve 8. Maddeleri gereğince zorunludur. Bu durum Türkiye içinde geçerli olup *Öcalan v. Türkiye* ve diğer benzer başvurularda ihlal kararı verildiğinde bu ihlalin bir daha gerçekleşmemesi için iç hukukta düzenlemeye gidilmesi gerekmektedir.

---

3. maddesinin hiçbir istisna tanımadığını ve mutlak olarak aşağılayıcı ve insanlık dışı cezaları yasakladığını belirtir.

⁵⁸ *Öcalan v. Türkiye* (No.2) Kararı, § 207.

⁵⁹ 5275 sayılı CeGİK Madde 107.

⁶⁰ AİHM *Alican Demir v. Türkiye* Kararı, no. 41444/09, 25.02.2014.

⁶¹ *Öcalan v. Türkiye* (No.2) kararının yargıç Pinto De Albuquerque'nin kısmi muhalefet şerhinin 7.Paragrafı

SONUÇ

Her ne kadar Ömür boyu hapis cezaları çoğu devletin iç hukukunda mevcut olsa da; modern ceza anlayışı ve insan hakları açısından, hükümlülere tahliye olma beklentisi vermediğinden dolayı rehabilitasyon umudunu ortadan kaldırdığından insan onuruna aykırı görülmektedir. Bu sebeplerden dolayı uluslararası alanda çokça eleştiriye maruz kalmakta ve insan onurunun sağlanabilmesi açısından bu tür infazlara sınırlama getirilmeye çalışılmıştır.

Sözleşme’de umut hakkı diye bir hak olmadığı halde, Mahkeme sözleşme’yi dinamik ve özgürlükçü bir şekilde yorumlamakta ve sözleşmenin 3. Maddesi kapsamına almaktadır. Mahkemeye göre önemli olan hükümlünün günün birinde serbest kalmasından ziyade en azından bu umutla yaşayarak ıslah olma noktasında çaba sarf etmesidir. Kaldı ki modern ceza sistemlerinin amacı hükümlüye acı vermek değil, topluma yeniden kazandırılmasıdır. Hükümlü özgürlüğünden mahrum kaldığı dönemde hatasını anlayabilir ve kendisine verilecek olan yeni bir şansa topluma karışabilmek için elinden geleni yapabilecek, bu durumda devlette bu işin kolaylaşması için gerekli imkânları sağlayabilmelidir.

Türk ceza infaz hukuku rejiminde 5275 sayılı CGTİK m. 107 uyarınca müebbet hapis cezasını en az yirmi dört yıl iyi halli olarak geçiren hükümlülerin şartlı salıvermeden yararlanarak serbest kalabilecekleri görülecektir. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasında ise hükümlünün cezaevinde en az otuz yılı iyi halli olarak geçirmeleri gerekmektedir. Birden fazla müebbet hapis cezasına çarptırılma durumlarında iyi hal süresi ise otuz yıl olarak düzenlenmişken, birden fazla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alınması durumunda bu süre süre otuz altı yıl olarak düzenlenmiştir⁶². Kanaatimizce her suç için kanunda öngörülen asgari infaz süreleri bittikten sonra otomatik olarak şartlı tahliye edilme imkânının hukuk sisteminden kaldırılması gerekmektedir⁶³. Bunun içinde iç hukukta yenilenmeye gidilmesi, ömür boyu hapis cezasının kaldırılması, cezalarda üst sınır belirlemek yerine alt sınır belirlenmesi ve sonrasında gözden geçirme mekanizmasıyla hükümlü toplum açısından tehlike oluşturmayacak seviyeye gelinceye kadar infaza devam edilmelidir.

---

⁶² ERDOĞAN, *İnfaz Hukuku*, s.131.

⁶³ Mevcut düzenleme için ÖNCÜ, ‘Avrupa İnsan Hakları...’, s. 34.

KAYNAKÇA

AKSOY RETORNAZ, Eylem, “Uluslararası Hukukta Ömür Boyu Hapis”, 21 Ekim 2014, <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/159296-uluslararasi-hukuktaomur-boyu-hapis>, (01.12.2017).

CENGİZ, Serkan, “AİHM Kararlarının İç Hukuka Etkisi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2008, S. 79, s. 334-350.

ERDOĞAN, Mustafa, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Ankara, Orion Yayınevi, 5. bs., 2016.

ERDOĞAN, Oktay, *İnfaz Hukuku*, İstanbul, Acar Basım, 2008.

GEMALMAZ, Mehmet Semih, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul, Legal Yay., 8. bs., 2012.

GEMALMAZ, Mehmet Semih, *Devlet, Birey ve Özgürlük*, İstanbul, Legal Yay., 3. bs., 2015.

GÖZLER, Kemal, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa, Ekin Basın Yayım, 26. bs., 2017.

KABOĞLU, İbrahim, *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul, Legal Yayınevi, 12. bs., 2017.

KABOĞLU, İbrahim, *Özgürlükler Hukuku 1*, Ankara, İmge Kitabevi, 7. bs. 2013.

MUMCU, Ahmet, KÜZECİ, Elif, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Ankara, Turhan Kitabevi, 5. Bs 2011.

ÖNCÜ, Mehmet, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 3. Maddesi ve İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2014, S. 115,s. 13-36.

YILMAZ, Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, Ankara, Yetkin yay., 5. bs., 1996.

AİHM, Kafkaris v. Kıbrıs, no. 21906/04, 12.02.2008.

AİHM, Öcalan v. Türkiye (No.2), no. 24069/03, 197/04, 6201/06 et 10464/07,
18.03.2014.